

DOI: <http://www.doi.org/10.36719/2707-1146/22/12-18>

Südabə Nəsrəddin qızı İsgəndərova
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru
sudaba.isgandarova@adpu.edu.az

SAĞLAMLIQ İMKANLARI MƏHDUD OLAN UŞAQLARIN PEDAQOJİ DİAQNOSTİKASININ ƏSAS MEYARLARI

Xülasə

Təhsil müəssisələrində sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların pedaqoji diaqnostikası onların koqnitiv; sosial-kommunikativ; nitq; bədii və estetik; fiziki, sağlamlıq və təhlükəsizlik istiqamətində inkişaf və təlim nəticələri sahələrində aparılır. Bilik, bacarıq və vərdişlər baxımından təlim nəticələri məktəbəqədər təhsilin kurikulumunda və sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlar üçün məktəbəqədər təhsil müəssisələri üçün standartlarda verilir.

Məqalədə müəllif Kiçik Yaşlı Uşaqların Təhsili üzrə Milli Assosiasiya tərəfindən 2-6 yaş arasında tipik inkişaf etmiş uşaqlar üçün hər yaş mərhələsinə uyğun olan qiymətləndirmə şkalası nümunəsi vermişdir. Həmçinin məqalədə məktəbəqədər təhsil proqramına və sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlar üçün məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin standartlarına və 2 yaşdan 6 yaşa qədər uşaqlarda əqli vərdişlərin inkişafı bacarıqlarına uyğun olaraq idrak və əqli inkişafın müqayisəsi göstərilir.

Müəllif Türkiyə Milli Təhsil Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilmiş, ilkin diaqnostika bacarıqlarının qiymətləndirilməsi, xüsusi təhsil və reabilitasiya müəssisələrində təlimə cəlb olunduqdan sonra istifadə olunan modullar sistemini təklif edir.

Açar sözlər: *sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqlar, pedaqoji diaqnostika, meyarlar, modullar sistemi, reabilitasiya müəssisələri*

Sudaba Nasrəddin İsgəndərova

The main criteria of pedagogical diagnostics of children with disabilities

Abstract

Pedagogical diagnostics of children with disabilities is carried out in educational institutions in the direction of their mental, social and communicative, speech, artistic and aesthetic, physical development, health and safety in the areas of development and learning outcomes. The results of training on the level of knowledge, skills and abilities are given in the preschool curriculum and standards for preschool educational institutions of children with disabilities.

The author in the article will give an example of a rating scale corresponding to each age stage for typical children with underdevelopment aged 2 to 6 years, conducted by the National Association for Early Childhood Education. In the article, the author points out a comparison of cognitive and mental development according to the preschool educational program and according to the standards of preschool educational institutions for children with disabilities and skills for the development of mental habits in children aged 2 to 6 years.

The author offers a system of modules, approved by the National Ministry of Education of Turkey, used to assess the skills of primary diagnosis and after involvement in training in special educational and rehabilitation institutions.

Keywords: *children with disabilities, pedagogical diagnosis, criteria, system of modules, rehabilitation institutions*

Giriş

Təhsil sahəsində tətbiq olunan pedaqoji diaqnostika təhsil sistemində öyrənənin fəaliyyətinin nəticələrinin müntəzəm olaraq izlənməsini nəzərdə tutur və bu da onun fəaliyyətinin müqayisəli təhlilinə imkan verir. Pedaqoji diaqnostika uşağın fəaliyyətinin mahiyyətini əks etdirən pedaqoji informasiya yolu ilə həyata keçirilir. İnkişafın izlənməsi inkişaf və təlimin səviyyəsinin dəyərləndirilməsi sistemində bir komponent kimi nəzərdən keçirilir. İnkişafın izlənməsi tədbirləri çərçivəsində, əvvəl hər bir uşağa fərdi qaydada ilkin diaqnostik qiymətləndirmə tətbiq edilir. Pedaqoqlar uşaqların ümumi inkişafına yardım göstərməyi planlaşdırır və həyata keçirə bilmək üçün hər bir uşağın sosial, fiziki, əqli və emosional xüsusiyyətlərinə bələd olmalı və yaş mərhələsinə uyğun inkişaf göstəricilərini bilməlidirlər. Tipik inkişaf edən uşaq haqqında olan bu məlumatlar pedaqoqlara öz diqqətlərini istər tipik inkişaf edən, istərsə də sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların maraq və istəkləri, həmçinin yaranmaqda olan vərdiş və bacarıqları üzərində cəmləşdirməkdə köməklik göstərir. Pedaqoqlar uşağın təbii inkişaf mərhələləri üçün faydalı olan qarşılıqlı fəaliyyət formalarını da nəzərə alırlar. Onlar uşaqların gündəlik fəaliyyət və hərəkətlərə necə reaksiya verdiklərini müşahidə edirlər. Bu zaman tipik inkişafdan kənara çıxma halları qeyd edilir, uşaqların müxtəlif bacarıqlar üzrə inkişaf ləngimələri müəyyənləşdirilir.

Sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların pedaqoji diaqnostikası müşahidə, müsahibə, təbii və diaqnostik eksperiment yolu ilə aparılır. Müntəzəm aparılan müşahidələr uşağın inkişafının izlənməsi üçün ən səmərəli yollardan biridir. Sistematik yanaşma uşaqların müəyyən müddət ərzində bir çox fərqli fəaliyyətlərdə iştirakı zamanı onların inkişafının izlənməsinə və həm inkişaf sahələrinin, həm də təlim nəticələrinin qiymətləndirməsinə imkan verir. Müşahidə diaqnostika məqsədilə aparılır və davamlı qiymətləndirmə vasitəsi kimi çıxış edir. Bu metod uşaqların fərdi xüsusiyyətləri, ehtiyacları, qabiliyyətləri və maraqları haqqında məlumat toplamağa imkan verir. İlkin diaqnostik qiymətləndirmə çatışmazlıqların üzə çıxarılmasına xidmət edirsə, təlimə və korreksiya məşğələlərinə cəlb olunmuş uşaqların sonrakı qiymətləndirilməsi isə inkişafı izləməyə imkan verir.

Uşaqlar təlim nailiyyətlərini müxtəlif yolla nümayiş etdirirlər. Münasib qaydada seçilmiş vaxt, uşağın əhvali-ruhiyyəsi, verilən sualların xarakteri, məzmunu ilə uşağın tanışlığı, uşağın təlim dilini asanlıqla başa düşməsi nəticələrə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. Qiymətləndirmə uşaqların bilmədiklərini və ya bacarmadıklarını aşkar etməyə deyil, bilik və bacarıqlarını göstərməyə xidmət edir. Eyni zamanda pedaqoqların planlaşdırdıqları məşğələlərin və tətbiq etdikləri tədris strategiyalarının təcrübədə nə dərəcədə səmərəli olduğunu müəyyən etməyə, habelə müxtəlif yaşlı uşaqların nəzərdə tutulan təlim nəticələrinə nail olmalarını təmin etmək üçün lazım olan dəyişiklikləri həyata keçirməyə imkan yaradır; hər bir uşağın xüsusi ehtiyaclarına, öyrənmə üsuluna və inkişaf mərhələsinə həssaslıqla yanaşmanı əks etdirir.

Uşaq inkişafı və təlimi ayrı-ayrı yaş dövrlərində və müxtəlif fəaliyyət növlərində təşkil edilir. Təhsil müəssisələrində uşaq inkişafının yaş mərhələsinə uyğun təşkil edilən fəaliyyət növləri aşağıdakılardır:

- Erkən yaş dövründə (1-3 yaş) sökülüb-yığılan və hərəkətli oyuncaqlarla əşyavi fəaliyyət; böyüklərin rəhbərliyi altında birgə fəaliyyət; özünəxidmət əməyi və məişət əşyaları ilə fəaliyyət; musiqinin, nağılın, şeirin, şəkillərin məzmununun qavranılması məqsədilə təşkil edilən fəaliyyət; hərəkətli fəaliyyət.
- Məktəbəqədər təhsil dövründə (3-6 yaş) oyun; ünsiyyət; elementar tədqiqatçılıq; bədii nümunələrin dərk edilməsi məqsədilə təşkil edilən fəaliyyət; əmək fəaliyyəti; təsviri fəaliyyət; musiqi; hərəkətli fəaliyyət (MTK, 2017: 40).

Pedaqoji diaqnostikanın əsas mövzusunun uşağın yaş mərhələsinə uyğun inkişaf göstəriciləri təşkil edir. Yeni doğulmuş uşağın fərdi inkişafı aşağıdakı sahələr üzrə baş verir:

- I. Hərəkət sfera;
- II. Sensor sfera;
- III. Əşyalarla manipulyasiya;
- IV. Yaşlılarla qarşılıqlı fəaliyyət üsullarının inkişafı;
- V. Emosional inkişaf;
- VI. Şəxsi səs fəallığının inkişafı.

Eyni sahələr üzrə sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqlarda patologiyalar aşkarlana bilər. Hər bir sahə üzrə yüngül, orta və ağır səviyyədə pozulma müəyyənləşdirilə bilər.

Məktəbəqədər yaşlı uşaqların normativ-yaş və fərdi inkişafının göstəriciləri aşağıdakı kimi sistemləşdirilir:

I blok. Psixoloji göstəricilər:

1. Ətraf xarici aləmlə qarşılıqlı əlaqə üsulları (idraki, kommunikativ və refleksiv qabiliyyətlər);
2. Motivləşmə-tələbat sahəsi;
3. Sərvətlər sistemi (mənəvi mövqe);
4. Yaş kompetentliyi (fəaliyyətin uşaq növləri: produktiv və prosesual);
5. Psixomotor sfera;
6. Şəxsi-emosional xüsusiyyətlər.

II blok. Psixofizioloji xüsusiyyətlərin göstəriciləri:

1. temp;
2. steniklik;
3. uyğunlaşma qabiliyyəti;
4. sinir sisteminin dinamikliyi və labilliyi.

III blok. Psixoloji-pedaqoji göstəricilər:

1. Təlimə qabillik və təlim fəaliyyəti üçün ilkin zəmin;
2. Xüsusi qabiliyyətləri (musiqi, bədii, riyazi və s.);
3. Uğurları (bilik, bacarıq və vərdislər).

Uşaq sosial varlıq olaraq inkişaf edir və şəxsiyyətin sosiallaşması qarşılıqlı münasibətlərin göstəricilərinə görə müəyyən olunur. Ailə və uşağın iştirak etdiyi uşaq kollektivləri belə qarşılıqlı münasibətlərin inkişafı üçün şərait yaradır. Məktəbəqədər tərbiyə müəssisəsinin kollektivinin uşaqlarla qarşılıqlı münasibətlərinin psixoloji-pedaqoji göstəricilərinin xüsusiyyətləri bunlardır:

1. Yaş qrupunda qarşılıqlı münasibətlərin tərzinin göstəriciləri (yaşlı-uşaq);
2. Tərbiyə strategiyasının göstəriciləri (məktəbəqədər tərbiyə konsepsiyasına uyğunluğu);
3. Təhsilləndirici strategiyanın göstəriciləri (məktəbəqədər təhsil proqramına uyğunluğu);
4. Pedaqoji kadrların (pedaqoji kollektivin üzvlərinin) psixoloji (şəxsi-emosional) sabitliyinin göstəriciləri.

Ailədə qarşılıqlı münasibətlərin xüsusiyyətlərinə aid göstəricilər isə aşağıdakılardır:

1. Ailədə qarşılıqlı münasibətlərin təzi və onların göstəriciləri;
2. Valideynlərin (onları əvəz edən şəxslərin) tərbiyə strategiyasının göstəriciləri;
3. Valideyn mövqeyinin (neqativ, pozitiv) aktuallığı və onun formalaşma səviyyəsinin göstəriciləri;
4. Uşağın valideynlərinin (onları əvəz edən şəxslərin) psixoloji (şəxsi-emosional) sabitliyinin göstəriciləri (Çələbiyev, 2008: 179).

Uşaqların normativ-yaş və fərdi inkişafının, qarşılıqlı münasibətlərin göstəricilərinə əsasən pedaqoji və psixoloji diaqnostikası aparılır. Yaş və fərdi inkişaf göstəriciləri içərisində bilik, bacarıq və vərdislərin səviyyəsinin öyrənilməsinin böyük əhəmiyyəti var. Hər bir inkişaf sahəsi üzrə əldə olunmuş bacarıq və vərdislər həmin sahənin inkişaf səviyyəsini göstərir. Əldə olunmuş bilik, bacarıq və vərdislər həmçinin təlimin nəticələridir. Sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların təlimi pozulmanın ağırlıq səviyyəsindən asılı olaraq xüsusi təhsil və yardımçı təhsil və ya reabilitasiya müəssisələrində həyata keçirilir. Hər iki istiqamətdə həm xüsusi, həm də yardımçı təhsil müəssisələrində uşağın pedaqoji diaqnostikası pedaqoq tərəfindən ayrı-ayrı inkişaf sahələrində təlim nəticələrinə əsasən, lakin fərqli göstəricilərə görə aparılır. Yardımçı təhsil və reabilitasiya müəssisələrində hər bir kateqoriya müxtəlif modullar üzrə dəyərləndirilir. Deməli, təhsil müəssisələrində sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların pedaqoji diaqnostikası da iki formada aparıla bilər: təlim nəticələrinə görə və hər bir yaş mərhələsinə uyğun inkişaf sahəsinə görə.

Müxtəlif fəaliyyət növlərində sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların şəxsiyyəti, motivasiyası və qabiliyyətləri aşağıdakı inkişaf sahələri üzrə inkişaf etdirildiyi kimi pedaqoji diaqnostikası və qiymətləndirilməsi də bu sahələr üzrə aparılır:

1. sosial və kommunikativ inkişaf;
2. əqli inkişaf;
3. nitq inkişafı;

4. fiziki inkişaf, sağlamlıq və təhlükəsizlik;
5. bədii və estetik inkişaf.

Bu sahələrin inkişaf etdirilməsi sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların kateqoriyasının, yaş və fərdi inkişaf səviyyəsinin, potensial və kompensator imkanlarının və “gələcək inkişaf zonası”nın nəzərə alınmasını tələb edir. Diaqnostik iş zamanı isə qeyd etdiyimiz kimi həm inkişaf sahələri üzrə ümumi müşahidələr qeyd edilə bilər, həm də təlim nəticələrinin standartlarına uyğun qiymətləndirməsi aparıla bilər. Standartlara əsasən, əgər məktəbəqədər kurikulumda hər bir yaş səviyyəsinə görə bilik və bacarıqlar verilsə, sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlar üçün məktəbəqədər təhsil müəssisələri üçün standartlarda isə 1-3 və 3-7 yaş üzrə verilir. Məsələn, əqli və ya idraki inkişaf sahəsi üzrə hər iki qrup uşaqlar üçün qeyd olunan standart bilik və bacarıqlara diqqət yetirək.

Sağlamlıq imkanları məhdud olan məktəbəqədər yaşlı uşaqların təhsilinin dövlət standartlarına əsasən 1-3 yaş üzrə əqli inkişaf:

- Öz adını, soyadını və ailə üzvlərinin adını bilir, Vətəninə adlandırır;
- Ətraf mühitdə əşyaları tanıyır və adlandırır;
- Sadə riyazi təsəvvürlərə malik olduğunu nümayiş etdirir (bir və daha çox);
- Əşyaları formasına görə qruplaşdırır (5).

Məktəbəqədər təhsilin kurikulumuna görə tipik inkişaf etmiş uşaqların 1-2 yaş üzrə idraki inkişafı:

- Öz adını deyir və yaxınlarını sadalayır;
- Sadə suallara reaksiya verir;
- Müşahidə etdiyi (geyim, mebel, qab-qacaq, bədənin ayrı-ayrı üzvlərini: baş, burun, ağız, göz, qulaq, əlləri, ayaqları) əşyaları göstərir;
- Böyükklərin göstərişi ilə tanış obyektləri göstərir;
- Sualların köməyi ilə güllü, ağacı göstərir, heyvanları səsinə görə müəyyənləşdirir;
- Ətraf mühitdə baş verən hadisələri 1-2 sözlə ifadə edir;
- Dinlədiyi fikrə əsasən hissələrini ifadə edən sadə sözlərdən istifadə edir;
- Şəkillər üzrə tanış obyektləri adlandırır;
- Böyükklərin təklifi ilə “salam”, “sağ ol” sözlərindən istifadə edir;
- Danışq səsələrini müxtəlif dil vahidlərində (heca, söz) tələffüz edir (MTK, 2017: 92).

Bundan başqa, Azyaşlı Uşaqların Təhsili Milli Assosiasiyasının (AUTMA) tövsiyələrinə əsasən, 2-6 yaş arası uşaqların qiymətləndirilməsi aşağıda qeyd olunmuş vərdişlər üzrə aparılır:

1. Sosial-emosional vərdişlərinin qiymətləndirilməsi;
2. Oyun və qrupda iştirak vərdişlərinin qiymətləndirilməsi;
3. Fiziki vərdişlərinin (böyük və kiçik motor hərəkətlərin) qiymətləndirilməsi;
4. Özünəyardım vərdişlərinin qiymətləndirilməsi;
5. Ünsiyyət vərdişlərinin qiymətləndirilməsi;
6. Əqli vərdişlərinin qiymətləndirilməsi (Daniel, 2001: 63-72).

Həm məktəbəqədər yaşlı uşaqların, həm də kiçikyaşlı sağlamlıq imkanları məhdud olan məktəblilərin təhsil müəssisələrində diaqnostikası və qiymətləndirilməsi Azyaşlı Uşaqların Təhsili Milli Assosiasiyası (AUTMA) tərəfindən hazırlanmış 2-6 yaş arası uşaqların qiymətləndirilməsi meyarlarına və məktəbəqədər təhsilin kurikulumunda verilən standart tələblərə əsasən aparıla bilər. AUTMA tövsiyələrinə əsasən 2 yaşlı uşaqların əqli vərdişlərinin qiymətləndirilməsi üzrə bacarıqları məktəbəqədər təhsilin kurikulumuna görə tipik inkişaf etmiş 1-2 yaşlı uşaqların idraki inkişafı bacarıqlarına nəzər yetirək:

İki yaş:

- Müstəqil şəkildə kitabın səhifələrini çevirir;
- İçəridə/bayırda, bağlamaq, örtmək və qabaqda/arıda kimi mənaları başa düşür;
- Böyük/kiçik əşyaları göstərir;
- Stol, maşın, çarpayı kimi ümumi əşyalardan istifadəsini izah edir;
- Qırmızı və mavi rəngli əşyaları göstərir.

İki yaş altı ay:

- Boz, sarı, çəhrayı və bənövşəyi rəngli əşyaları göstərir;
- Evin, qələmlərin və boşqabların nəyə lazım olduğunu bilir;

- 1-3 əşyaya toxunaraq onları sayır;
- “Topu mənə ver” kimi sadə göstərişlərə əməl edir;
- Diqqətini toplaya bilir;
- Funksional baxımdan beş oyundan istifadə edir.

Funksionallığın və həyat fəaliyyətinin məhdudlaşdırılmasının qiymətləndirilməsi üzrə təsnifatda da orqanizmin tipik fizioloji strukturunda yerinə yetirilməli olan funksiyalar və pozulmalar standart şəklində qeyd edilmişdir. Məsələn, spesifik əqli funksiyalara diqqətin, yaddaşın funksiyaları, psixomotor funksiyalar, emosiya funksiyaları, qavrama və təfəkkür funksiyaları, yüksək səviyyəli idrak funksiyaları, nitqin əqli funksiyaları, dil vasitəsilə ifadə, hesablama funksiyaları, özünü hiss etmə və vaxtın hiss edilməsi funksiyaları göstərilmişdir. Biliklərin əldə olunması və tətbiqi bölməsində isə əsas vərdişlər kimi sadədən mürəkkəbə doğru təqlid, təkrarlama, mütaliə, yazı və hesablama vərdişlərinin mənimsənilməsi, təcrübi vərdişlərin qazanılması vərdişləri verilmişdir ki, reabilitasiya müəssisələrində hər bir modul üzrə bu dinammik xətt saxlanılır (FƏSBT, 2008: 25-37, 73-75).

Yardımcı təhsil müəssisələrində və reabilitasiya mərkəzlərində sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların dəyərləndirilməsi üçün inkişaf sahələrinə uyğun modullar sistemindən istifadə etmək olar. Bu modullar sistemi hər bir kateqoriya üzrə müxtəlif inkişaf sahələrinə uyğun bacarıqları əhatə edir. Məsələn, əqli inkişafı geri olan uşaqlarla aşağıdakı modullar üzrə qiymətləndirmə həyata keçirilir:

1. Özünəxidmət bacarıqları modulu;
2. Günlük həyati bacarıqlar modulu;
3. Dil, nitq və alternativ ünsiyyət bacarıqları modulu;
4. Koqnitiv hazırlıq bacarığı modulu;
5. Psixomotor bacarıqlar modulu;
6. Cəmiyyətdə sosial bacarıqlar modulu;
7. Ana dili bacarıqları modulu;
8. Riyazi bacarıqlar modulu;
9. Sosial həyati bacarıqlar modulu (ÖERMZEBDEP, 2008: 35).

Nitq pozulmaları olan uşaqlar üçün yardımçı təhsil proqramına əsasən qiymətləndirmə aşağıdakı modullar üzrə aparılır:

1. Səsin qoyulması və möhkəmləndirilməsi modulu;
2. Ekspressiv nitq modulu;
3. Səs pozulmalarının aradan qaldırılması üzrə profilaktik iş modulu;
4. Analizatorların və sosial mühitin nitq inkişafına təsiri modulu;
5. Korreksiya olunmuş səs pozulmalarının profilaktikası və inkişafı modulu (ÖERMDKGBDEP, 2008: 22).

Eşitmə məhdudiyyəti olan uşaqlar üçün yardımçı təhsil müəssisələrində aşağıdakı modullar üzrə qiymətləndirmə aparılır:

1. Eşitmə təlimi modulu;
2. Dil təlimi modulu;
3. Sosial əlaqələr modulu;
4. Oxuma-yazma-anlama modulu;
5. Riyaziyyat modulu (ÖERMİEBDEP, 2008: 33).

Görmə məhdudiyyəti olan uşaqlar üçün yardımçı təhsil müəssisələrində aşağıdakı modullar üzrə qiymətləndirmə aparılır:

1. Öyrənməyə hazırlıq modulu;
2. Psixomotor bacarıqlar modulu;
3. Özünəxidmət bacarıqları modulu;
4. Gündəlik həyati bacarıqlar modulu;
5. Müstəqil hərəkət bacarıqları modulu;
6. Sosial bacarıqlar modulu;
7. Ana dili modulu;
8. Riyaziyyat modulu (ÖERMGEDEP, 2008: 31).

Yardımcı təhsil müəssisələrində və reabilitasiya mərkəzlərində diqqət çatışmazlığı – hiperaktivliyi və öyrənmə çətinliyi olan uşaqların dəyərləndirilməsi modulları:

1. Öyrənməyə hazırlıq modulu;
2. Oxuma-yazma modulu;
3. Riyaziyyat modulu (ÖERMÖÖGBDEP, 2008: 32).

Autizm spektr pozulması olan uşaqlar üçün yardımçı təhsil proqramında qiymətləndirmə aşağıdakı modullar üzrə keçirilir:

1. Eyniləşdirmə bacarıqları üzrə modul;
2. Təqlid bacarıqları modulu;
3. Təlimatları yerinə yetirmə bacarıqları modulu;
4. Vizual dəstəkdən istifadə modulları;
5. Nitqi qavrama bacarıqları modulu;
6. Ekspressiv nitq bacarıqları modulu;
7. Oyun və musiqi bacarıqları modulu;
8. Özünəqulluq bacarıqları modulu;
9. Gündəlik məişət vərdişləri modulu;
10. Motor bacarıqlar modulu;
11. Sosial bacarıqlar modulu;
12. Oxuma-yazma modulu;
13. Riyaziyyat bacarıqlarının inkişafı üzrə modul (ÖERMYGEBDEP, 2008: 46).

Yardımcı təhsil müəssisələrində və reabilitasiya mərkəzlərində dayaq-hərəkət aparatında çatışmazlıqları olan uşaqların dəyərləndirilməsi isə aşağıdakı modullar üzrə aparılır:

1. Böyük motor bacarıqlarının inkişafı üzrə modullar:

- ✓ arxası üstə;
- ✓ üzü üstə;
- ✓ yardımla oturma;
- ✓ sərbəst oturma;
- ✓ iməkləmə;
- ✓ diz üstə durma;
- ✓ ayaq üstə durma;
- ✓ yardımla yerimə;
- ✓ yardımsız yerimə;
- ✓ nərdivanla çıxıb-düşmə;
- ✓ irəli səviyyədə funksional bacarıqlar modulu.

2. Kiçik motor bacarıqlarının inkişafı üzrə modullar:

- ✓ rəsm bacarıqları;
- ✓ əl ilə tutma və buraxma;
- ✓ əl-göz koordinasiyası və əl bacarıqları;
- ✓ bədənin fərqiində olmaq (proprio reseptiv sistem);
- ✓ taktil bacarığı (toxunma);
- ✓ görmə qavrayışı;
- ✓ müvazinət (vestibulyar sistem) modulu (ÖERMBEBDEP, 2008: 26).

Qeyd edilən hər bir modul üzrə bacarıqlara əsasən ilkin diaqnostik qiymətləndirmə aparılır və bu modullar əsasında da korreksiya məşğələləri planlaşdırılır.

Nəticə

Beləliklə, sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların pedaqoji diaqnostikası onların inkişafı və təlim nəticələrinə görə aparılır. Uşaq inkişafı sahələri – koqnitiv, sosial emosional, fiziki inkişaf, sağlamlıq və təhlükəsizliyin qorunması, yaradıcı inkişaf sahəsi üzrə və ya əqli; sosial və kommunikativ; nitq; bədii və estetik; fiziki inkişaf, sağlamlıq və təhlükəsizliyin qorunması inkişaf sahələrini əhatə edir və sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların pedaqoji diaqnostikası tipik inkişafda bu inkişaf sahələri üzrə müqayisə edərək aparılır. Bundan başqa, təlim nəticələrinə görə standartlara əsasən pedaqoji diaqnostika və

qiymətləndirmə aparıla bilər. Bilik, bacarıq və vərdiş səviyyələrinə görə isə təhsil müəssisələrində təlimə qabiliyyəti olan, reabilitasiya müəssisələrində isə orta və ağır dərəcəli sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlar təlimə cəlb olunduğu üçün reabilitasiya müəssisələrində və yardımçı siniflərdə onlar hər bir inkişaf sahəsi ayrı-ayrı modullar üzrə qiymətləndirilir.

Ədəbiyyat

1. Addım-addım proqramının standartları və müəllimlər üçün standartlar. (2003), Məktəbəqədər qruplar və ibtidai siniflər üçün. Addım-addım Beynəlxalq Assosiasiyası. Bakı, Qanun, 51 s.
2. Çələbiyev, N.Z. (2008), Təhsil sistemində psixoloji xidmət I hissə. Kitab.Yurdu.org (<https://achiqkitab.aztc.gov.az/Books/Read/2405/Tehsilisteminde-psixoloji-xidmet-I>), 308 s.
3. Çələbiyev, N.Z. (2009), Təhsil sistemində psixoloji xidmət I hissə. Kitab.Yurdu.org (<https://achiqkitab.aztc.gov.az/Books/Read/2405/Tehsilisteminde-psixoloji-xidmet-II>), 308 s.
4. Daniel, E.R., Stafford, K. (2001), Xüsusi hazırlıq siniflərinin təşkili. Addım-addım uşaqlar və ailələr üçün proqram. Bakı, Mütərcim, 245 s.
5. Funksionallıq, əlillik və sağlamlığın beynəlxalq təsnifatı. (2008), Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı, s.371.
6. Məktəbəqədər Təhsilin Kurikulumu. (2017), Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutu (Layihə), Bakı, 117 s.
7. “Sağlamlıq imkanları məhdud olan məktəbəqədər yaşlı uşaqların təhsilinin dövlət standartları”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin qərarı 26 fevral 2018-ci il. (<http://85.132.71.30/framework/38071>)
8. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi bedensel engelli bireyler destek eğitim programı. (2008), Ankara, 144 s.
9. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi dil ve konuşma güçlüğü destek eğitim programı. (2008), Ankara, 92 s.
10. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi görme engelli bireyler destek eğitim programı. (2008), Ankara, 135 s.
11. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi işitme engelli bireyler destek eğitim programı. (2008), Ankara, 100 s.
12. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi özel öğrenme güçlüğü destek eğitim programı. (2008), Ankara, 81 s.
13. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi yaygın gelişimsel bozukluklar destek eğitim programı. (2008), Ankara, 179 s.
14. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi zihinsel engelli bireyler destek eğitim programı. (2008), Ankara, 133 s.
15. Zelenkova T.V. i dr. (2014), Metodicheskiye rekomendatsii po sozdaniyu innovatsionnykh organizatsionnykh form po obespecheniyu detey s ogranichennymi vozmozhnostyami zdorovya psikhologo-pedagogicheskoy korrektsionnoy podderzhkoy pri obuchenii v Moskovskoy oblasti. Redaktsionno-izdatelskiy otdel mgogi, 194 s.

Göndərib: 26.03.2022

Qəbul edilib: 03.07.2022